

Coolia 24(4), oktober 1981

STREEPLIJSTEN EN VALKUILEN

DIEN TJALLINGII-BEUKERS, *Marterlaan 10, 6705 CL Wageningen*

SUMMARY

Misidentifications and confusion of several Agaricales collected in the IJsselmeerpolders, the Netherlands, are discussed. Particularly in the field, using cross-off lists, some macroscopically similar species can be easily confused.

Op 2 mei j.l. hadden leden van de "Werkgroep Mycologisch Onderzoek IJsselmeerpolders" een bijeenkomst in Lelystad. Af en toe is er behoefte met elkaar te praten over de stand van het onderzoek, over moeilijkheden, gemaakte fouten, interessante vondsten etc. Een onderwerp was ook het nogal tijdrovende, nauwkeurig invullen van exkursielijsten. Hierbij kwamen de, door de N.M.V. in gebruik genomen *streeplijsten* ter sprake. Er waren nogal wat bezwaren tegen het gebruik van deze lijsten voor het polderonderzoek, dat meer omvat dan alleen een inventarisatie van soorten. De redactie van deze lijsten is wel al aan enkele bezwaren tegemoetgekomen in een nieuwe versie. Zo zijn nu verscheidene soorten opgenomen, die in de polders regelmatig worden gevonden. De meesten kwamen op de eerste lijst niet voor, omdat ze elders in het land niet of nauwelijks worden aangetroffen. Ook zal er meer ruimte komen voor onmisbare informatie over o.a. biotoop en substraat. Eén moeilijkheid blijft echter bestaan. Op de streeplijsten wordt gewerkt met uur- en kwartier(= km)-hokken. In de polders gebruiken wij de bestaande nummers van de kavels, die door kavelsloten en wegen begrensd zijn. Deze grenzen zijn in het veld zichtbaar, die van de kwartierhokken niet. Bovendien is een vindplaats bij onze methode veel nauwkeuriger aan te geven. Het omzetten van onze notering op km-hokken is niet zo eenvoudig: een kavel kan over verschillende hokken heen lopen. Men zou voor de IJsselmeerpolders een standaard-transkriptie moeten maken. We spraken af, ons voorlopig aan ons systeem te houden.

De *valkuilen* waarover bij dezelfde gelegenheid werd gesproken, hadden geen betrekking op de kavelsloten en vele greppels in de polders. Integendeel, het verdient zeker aanbeveling eens in een (drooggelopen) kavelsloot of in een greppel te duiken. In veel gevallen hebben vooral de randen, de bodem en opstaande kanten van greppels zeer interessante vondsten opgeleverd. Eén van de meest recente: *Entoloma strigosissimum* (Rea) Noordeloos, die in juni massaal in zo'n greppel in het Jagersveld (een bos bij Lelystad) verscheen. Nee, het ging om valkuilen in

figuurlijke zin, waarin je terecht kunt komen bij het noteren van paddestoelnamen in het veld. Er zijn n.l. heel wat soorten, die zoveel op elkaar lijken, dat ze vaak moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn, als je ze niet heel goed kent. Het lijkt ons dat, als je met een streeplijst in de hand het veld ingaat om zoveel mogelijk namen aan te kruisen, je vrij gauw in de verleiding komt tot een naam te besluiten van een soort, die je meent te kennen zonder nadere bestudering. Natuurlijk kan dit zonder streeplijst ook gebeuren. Het geval van de kopergroenzwammen *Stropharia aeruginosa* (Curt. ex Fr.) Quél. en *S. cyanea* (Bolt. ex Secr.) Tuomikoski is bekend. Omdat we alleen de eerste soort kenden, werd alles wat daar op leek ook onder die naam genoteerd (Tjallingii-Beukers, 1980). We hebben bij ons onderzoek door onzorgvuldigheid en onbekendheid met verwante soorten nog vaker met dergelijke valkuilen te maken gekregen. Enkele daarvan zullen we hier op een rijtje zetten.

Coprinus domesticus (Bolt. ex Fr.) S.F. Gray en *C. radians* Desm.

Het is ons tot nu toe nog niet gelukt deze beide soorten makroskopisch van elkaar te onderscheiden. Misschien zou het lukken wanneer je ze beide naast elkaar had in precies hetzelfde stadium en gegroeid onder dezelfde omstandigheden. Dit geval zal zich echter zelden voordoen. Beide soorten komen regelmatig, ook al heel vroeg in het voorjaar, in de polders voor. Omdat Moser alleen voor *C. radians* het rossige, viltige ozonium vermeldt en dit altijd overvloedig aanwezig is, werd op de lijsten vaak deze naam ingevuld. We nemen nu altijd wat materiaal mee naar huis. Het is niet erg als bij thuiskomst alleen nog een zwart papje over is. Het gaat voornamelijk om de sporen. Als je een beetje ervaring hebt en de sporenpreparaten van beide soorten met elkaar hebt kunnen vergelijken, zie je meteen met welke soort je te maken hebt:

C. domesticus:

sporen hoogstens 5 μm breed, helder, licht bruin in water, duidelijk boonvormig (met ingedeukte binnenkant), slank, lengte 6,5 - 10 μm

C. radians:

sporen minstens 5 μm breed, somberder bruin, plomper, nauwelijks boonvormig (met vaak bolle binnenkant), lengte 8 - 11,5 μm .

De verschillen van de velumcellen zijn minder bruikbaar, omdat ze vrij variabel zijn.

Coprinus lagopides Karst. (= *C. lagopus* var. *sphaerosporus* Kühn. & Joss.) en *C. lagopus* Fr.

Beide soorten behoren tot de groep der Lanatuli: in een jong stadium een overvloedig velum, bestaande uit langwerpige, bij de septen enigszins ingesnoerde cellen, die aan de top toegespitst zijn. Het velum steekt fel wit af tegen de donkere hoed. *C. lagopides* vinden we vooral al vroeg in april, vaak in grote toefen, op en bij populierstompen. Het is een vrij forse inktzwam. *C. lagopus* verschijnt meestal pas later in het jaar, nooit op hout, steeds op de grond. Hij is meestal kleiner dan *C. lagopides*. Mikroskopisch zijn ze duidelijk aan de sporen te onderscheiden:

C. lagopides: sporen bijna subglobuleus, 7-9 x 5,5-7,5 μm

C. lagopus: sporen duidelijk langwerpig, 10-13 x 6-8 μm

Agrocybe pediades (Pers. ex Fr.) Fay en *A. semiorbicularis* (Bull. ex Fr.) Fay.

In het begin van ons onderzoek hebben we de "Flore" gevolgd, waarin *A. semiorbicularis* slechts als synoniem van *A. pediades* wordt vermeld. In een tabel van Clémenton (1976) en in Moser zijn het echter duidelijk 2 soorten:

A. pediades: sporen minder dan 7,5 μm breed, hoed droog.

A. semiorbicularis: sporen breder dan 7,5 μm , hoed slijmig - kleverig (bij droogte even er aan likken!).

Alle vondsten in de polders hadden duidelijk een kleverige hoed en moeten tot *A. semiorbicularis* worden gerekend.

Macrolepiota procera (Scop. ex Fr.) Sing. en *M. rhacodes* (Vitt.) Sing.

M. procera is merkwaardig genoeg nog nooit op een lijst voor de polders vermeld. Hij komt in de duinen wel voor en zou o.i. in de polders ook kunnen verschijnen. Een mondelinge mededeling over een vondst kon helaas niet met bewijsmateriaal gestaafd worden. Het blijkt telkens weer, dat "gewone" soorten in de polders heel óngewoon kunnen zijn. Het is dan ook beslist noodzakelijk van deze soorten materiaal te bewaren om zekerheid te krijgen over het al of niet voorkomen ervan. *M. rhacodes* komt regelmatig in de polders voor.

Het is niet altijd even gemakkelijk om beide soorten makroskopisch in alle stadia van elkaar te onderscheiden. In het algemeen geldt:

M. procera: steel al in jong stadium geaderd, bruin op witte ondergrond; vlees niet roodachtig verkleurend; is vaak slanker en groter dan *M. rhacodes*.

M. rhacodes: steel glad, niet geaderd, eerst wit, later bruiner; vlees en lamellen roodachtig verkleurend bij druk.

Beide soorten hebben een knol! De sporen van *M. procera* zijn 15-20 x 10-13 μm , die van *M. rhacodes* 9-12 x 6-7 μm .

Scleroderma citrinum Pers., *S. areolatum* Ehrens en *S. verrucosum* (Bull.) Pers.

S. citrinum, een bekende duidelijke soort, algemeen in bossen op zure gronden, hebben wij zelf nog niet in de polders aangetroffen. Misschien zou hij op kalkarme of verzuurde plaatsen wel gevonden kunnen worden. Maar ook hier geldt: meldingen zonder bewijsmateriaal geven geen zekerheid. Ook al zal deze soort vrijwel altijd zonder aarzeling op een streeplijst worden aangekruist, zul je (in dit bijzonder kalkrijke gebied) aan soorten, algemeen in kalkarme gebieden, extra aandacht moeten besteden.

S. areolatum komt in de polders zeer veel voor. Kollekties, die wij als *S. verrucosum* hadden gedetermineerd kwamen, na controle door Dr. V. Demoulin, allemaal terug met het etiket *S. areolatum*!. Een exemplaar van *S. verrucosum*, dat hij zo vriendelijk was aan ons af te staan, gaf bij nauwkeurige vergelijking de volgende verschillen te zien:

S. areolatum: platte, dicht aangedrukte wratjes, al bij het begin van elkaar gescheiden, vrij regelmatig van vorm, donkerbruin, afstekend tegen de lichtere geelbruine ondergrond.

S. verrucosum: eerst geheel rossig bruin, wratjes niet direkt gescheiden, later iets verder uiteen, plat, maar randjes soms opgewipt, enigszins onregelmatig van vorm. De sporen van beide laatste soorten hebben stekels, zonder netvormige verbindingen. De sporenmaten overlappen elkaar, maar de grootte van *S. areolatum* gaat tot 14 μm , die van *S. verrucosum* tot 11,6 μm . De sporen van *S. citrinum* hebben een zeer duidelijke netvormige ornamentatie. Het zou niet onmogelijk zijn, dat de zeer zeldzame soort *S. bovista* ook in ons onderzoekgebied voorkomt. Deze heeft ook een netvormige spore-ornamentatie (zie Maas Geesteranus, 1971).

Lycoperdon perlatum Pers. ex Pers. en *L. pyriforme* Schaeff. ex Pers.

Twee duidelijk verschillende soorten, zowel makroskopisch als mikroskopisch. Toch hebben wij en anderen *L. perlatum* wel eens voor *L. pyriforme* gehouden, misleid door boekjes waarin staat, dat alleen *L. pyriforme* op hout kan voorkomen. Door nadere bestudering van de massaal op liggende elzestammen voorkomende stuifzwammen werden we al gauw van onze dwaling afgeholpen. Ook Kreisel (1973) noemt als mogelijk substraat voor *L. perlatum*: rottend hout.

Ramaria stricta (Pers. ex Fr.) Quél. en *R. ochraceovirens* (Jungh.) Donk.

R. ochraceovirens komt in de polders erg veel voor, soms in dichte heksenkringen en niet uitsluitend in sparrenbossen. We vonden grote groepen in wilgengrienden en in een populierenbos. Van de laatsten stuurden we een kollektie aan de Zwitserse *Ramaria*-specialist Schild, die geen verschillen met de sparren-

bosvondsten kon vinden. *R. stricta* is zeldzaam in de polders en gemakkelijk te herkennen zou je zeggen. Toch is *R. ochraceovirens* wel eens voor *R. stricta* gehouden. Jonge exemplaren van *R. ochraceovirens* vertonen meestal nog geen olijfgroene verkleuring. Dit begint gewoonlijk pas in een later stadium en wel van de basis uit en niet aan de toppen, zoals de vroegere Nederlandse naam "Groenspitsige dennenkoraalzwam" zou doen vermoeden. *R. stricta* geeft bij kneuzing een roodbruine of vuil wijnrode verkleuring te zien. De sporenmaten van deze 2 soorten verschillen niet veel, de sporenvorm wel (zie Maas Geesteranus, 1976).

Helvella acetabulum (St.Amans) Quél. en *H. confusa* Harmaja.

H. acetabulum komt al jaren massaal in het voorjaar, vooral in de eikenaanplantingen van O. Flevoland, voor. Geen onbekende dus voor de leden van onze werkgroep. Een op deze soort lijkende *Helvella* werd het vorige jaar door Ab Hebing ontdekt in een sparrenbos in de Abbert. Enige tijd later vonden we in de N.O.P. (ook in een sparrenbos) even grote aantallen van dezelfde soort. We hadden er niet meteen een naam voor. Met de monografie van Dissing (1966) kwamen we tenslotte op *H. solitaria* (Karst.) Karst. Er blijkt echter nogal wat verwarring over deze soort te bestaan, vooral omdat hij zeer variabel is en men maar zelden voldoende aantallen bij elkaar vindt om een idee van de variatiebreedte te krijgen. Gelukkig hadden wij zo veel materiaal, dat er een uitgebreide kollektie aan Dr. Dissing kon worden gestuurd. Deze bevestigde onze determinatie, maar achtte de naam, die hij aan deze soort had gegeven, achteraf toch te onzeker. Het leek hem daarom beter Harmaja (1977) te volgen, die deze soort de naam *H. confusa* gaf. Het is een aan sparrenbossen gebonden soort.

We dachten het bij deze voorbeelden te laten. De moraal van deze historie is, dat er nauwelijks "gewone" soorten zijn en dat je in het veld erg voorzichtig moet zijn met het noteren van een naam. Bij twijfel in ieder geval verzamelen. Als je geen tijd hebt voor nadere controle thuis, dan kun je ze beter laten staan en geen naam opschrijven. Het gebeurt zeker ook wel, dat je verzamelde paddestoelen na literatuur- en mikroskopisch onderzoek niet op naam kunt brengen. Maak er dan een zo uitvoerig mogelijke beschrijving van en droog ze. Eventueel kun je de exsiccaten aan een expert sturen of naar het Rijksherbarium in Leiden. Je kunt dit laatste zonder portokosten doen onder machtigingsnummer 726 Leiden, Schelpenkade 6. Onder het adres: t.a.v. (b.v.) Dr. M.E. Noordeloos. Deze kan dan beoordelen wie van de onderzoekers er het beste naar kan kijken. Het heeft natuurlijk geen zin een doos vol ongedetermineerd vers materiaal te sturen. De post werkt erg langzaam in Leiden en men heeft daar ook niet altijd gelegenheid er meteen naar te kijken. Mocht vers materiaal van doorslaand belang zijn, dan eerst opbellen, tel. 071 - 130541.

Aan het slot van onze vergadering besloten we bij ons onderzoek steeds het vertrouwde notitieboekje mee te nemen. In het veld worden daarin dan genoteerd: datum, naam van het terrein, kavelnummer + letter van het perceel, opstand en ondergroei en daaronder de namen van duidelijke, bekende soorten met zoveel mogelijk informatie over substraat, mikrobiotoop en aantal. Verder de vermoedelijke geslachts- of soortnamen van voor nader onderzoek meegenomen paddestoelen. Later kan dan de exkursielijst alfabetisch worden opgesteld op de daarvoor verstrekte formulieren.

LITERATUUR

- Cléménçon, H. (1976). Neue Arten von Agaricalen und Notizen zu bemerkenswerten Funden aus der Schweiz. Sektion Pediaceae in Europa. Nova Hedwigia 28.
- Demoulin, V. (1975). Les Gasteromycètes, 2e druk. Les Naturalistes Belges, Bruxelles.
- Dissing, H. (1966). The Genus *Helvella* in Europe. Dansk Botansk Arkiv. Bd. 25, nr. 1.
- Gross, G. u.a. (1980). Bauchpilze in der Bundesrepublik und West-Berlin. Beihefte zur Zeitschrift für Mykologie, 2.
- Harmaja, H. (1977). A note on *Helvella solitaria* and *Helvella confusa* n.sp. Karstenia 17: 40-44.
- Kreisel, H. (1962, reprint 1973). Die Lycoperdaceae der DDR. Bibliotheca Mycologica, Bd. 36.
- Kühner, R. & Romagnesi, H. (1953). Flore Analytique des Champignons supérieurs.
- Maas Geesteranus, R.A. (1967). De Fungi van Nederland. Pezizales I, K.N.N.V.-W.M., 69.
- Maas Geesteranus, R.A. (1971). Gasteromyceten van Nederland. Coolia, 15/3.
- Maas Geesteranus, R.A. (1976). De Fungi van Nederland. De Clavarioide Fungi. K.N.N.V.-W.M., 113.
- Moser, M. (1978). Die Röhrlinge und Blätterpilze, 4e druk, Stuttgart.
- Tjallingii-Beukers, D. (1980). De Kopergroenzwammen. *Stropharia aeruginosa* en *S. cyanea*. Coolia 23/1.